TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 7, Sayı: 24, Mart 2020, s. 1-12

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ

Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, r_korkmaz@hotmail.com

Doç. Dr. Mutlu DEVECİ

Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
mdeveci@firat.edu.tr

YABAN'IN YABANLIĞI*

Özet

Yazın yaşamına Fecr-i Ati topluluğuna katılarak başlayan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, sonradan katıldığı Milli edebiyat çizgisinin önemli sanatçılarından biri olur. Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet yıllarına tanıklık eden yazar, Türk toplumunun değişim öykülerini romanlarının ana konusu yapar. Tanzimat sonrası Batı kültürü ile tanışan Türk halkı, Cumhuriyet'e kadar ve sonrasında bu kültürün etkilerine maruz kalır. Edebi eserlere konu olan olumsuz etkilerden biri şüphesiz yanlış batılılaşmadır. Özellikle romanlara, karakterlerin toplumsal ve bireysel yabancılaşması olarak dahil edilen bu izlek, Yakup Kadri'nin de ele aldığı olgulardan biri olur. *Yaban*'da, Birinci Dünya Savaşı yenilgisine tanıklık eden ve bu yenilgiden sağ kolu kesilerek çıkan şehirli Türk aydınının Anadolu'da bulunduğu süreçte yaşadığı çıkmazlar dile getirilir. Romanda, aydın-köylü çatışmasına evrilerek başkişi Ahmet Celâl'in, "yaban"lığına değin vardırılan sorunlar yumağı, farklı ideallerin yansımaları içerir. Çalışmada, köy halkının, bir savaş kahramanı ve Türk aydını olan Ahmet Celâl'in toplumsal kimliğine yapıştırdığı/ yakıştırdığı yaban'lığı değerlendirilecek ve bu yaban'lığın; kendine ve başkalarına/ çevresine yabancılaşma şeklinde tinsel kimliğe sinen belirtileri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yaban, yabancılaşmak, kendine yabancı, başkalarına yabancı

* Çalışma, 13-14 Haziran 2019 tarihinde Bakü/Azerbaycan'da düzenlenen Uluslararası "Türk Dünyasında Milli Mücadele ve Edebiyat" Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

THE WILDNESS OF THE YABAN

Abstract

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, who started his literature life by joining the Fecr-i Ati community, becomes one of the important artists of the National Literary line (that is, understanding) that he later joined. The author, who witnessed the last period of the Ottoman Empire and the Republican years, makes the stories of the change of Turkish society the main subject of his novels. The Turkish people who be acquainted with the Western culture after the Tanzimat period are exposed to the effects of this culture after and until the Republic. One of the negative effects that subjects to literary works is undoubtedly wrong westernization. This theme, included as the social and individual alienation of characters especially in the novels, becomes one of the phenomena that Yakup Kadri also deals with. In *Yaban*, the dilemmas experienced in the process in which they are in Anatolia of the urban Turkish intellectuals who witnessed the defeat of the First World War and who survived to be amputated his right arm from this defeat are expressed. In the novel, the ball of problems that let to reached until the “wildness” of the protagonist Ahmet Celâl by evolving into the conflict between intellectuals and peasants, involves the reflection of different ideals. In the study, the his wildness that befitted/attached to the social identity of Ahmet Celâl, who a war hero and Turkish intellectual, of the village people will be evaluated and the signs that permeated spiritüel identi in the form of alienation to oneself and others/ their own environment of this wildness will be scrutinized.

Keywords: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, wild, alienate alien to self, alien to others.

Giriş

Tanzimat ile başlayan Batılılaşma süreci romana, Doğu-Batı çatışması ekseninde temeyyüz ederek yanlış batılılaşma şeklinde yansır. Sonraki yıllarda da edebi eserlerin başat konularından olan yanlış batılılaşma, özellikle toplumsal ve bireysel yabancılaşma şeklinde izleksel kurguya dahil edilir. Cumhuriyet dönemi yazarlarının da tercih nedenleri arasında yer alan bu izlek, modern insanın dünyalıktaki durumunu, iletişimsizlikler bağlamında yalnızlığa sürüklenmiş şekli ile gösterir. Özellikle, yeni teknik, kuram ve akımların doğuşu ile birlikte kent soylu insanın dışsal-içsel çatışmalarına yönelen yazarlar; yersiz-yurtsuz, çaresiz, bunaltılı, uyumsuz, iletişimsiz ve yalnız görüngüsü ile modern insanı, kendine ve başkalarına/ çevresine yabancı/laşmış konumu ile aktarır.

1932 yılında yayımlanan *Yaban*, Kurtuluş Savaşı yıllarına ait sosyal zamanı konu edinirken Tanzimat’tan itibaren sosyal fayda prensibinden yola çıkılarak devam eden halk aydınlanması sorununu dile getirir. Savaşlardaki galibiyetlerin sahibi kahramanların memleketlerine dönüş yolunda uğradıkları kültürel yozlaşmanın/ aydın kimliğindeki çürümenin anlatıldığı *Yaban*’da, kent soylu bir bürokrat çocuğu olan, Birinci Dünya Savaşı gazisi Ahmet Celâl’in trajik yaşamı ele alınır. Savaş dönüşü Ahmet Celâl, yurtsuzluk itkisi ile çıktığı Anadolu yolculuğunda değer yitimine uğrayarak yaban/cı/lığı ile yüzleşir.

TİDSAD

Yaban romanı bağlamında insanın kendine ve başkalarına/ çevresine yabancılaşmasını ele aldığımız bu çalışmada; kendine yabancılaşmak, Albert Camus'nün deyimiyle, kendimin karşısında ben'i, yani doğa insanı karşısında akıl insanının (Gündoğan 1997: 66) varoluş durumunu ifade eder. Ben ile ben olmayan arasındaki ilişkiyi açımlayan başkalarına/ çevreye yabancılaşmak ise; toplumsal değer yargılarına göre konumlanan insanların eylem ya da eylemsizliklerindeki anlamsızlığı ifade eder.

Kendine Yaban(cı)laşmak

Romanın vak'a zamanına ait yılların Türk aydın tipini temsil eden başkişi Ahmet Celâl, Yedek Subay olarak bulunduğu Birinci Dünya Savaşı'nda bir kolunu kaybeder. Dönüşte, emir eri Mehmet Ali'nin teklifi üzerine onun, Eskişehir-Porsuk Çayı civarındaki köyüne yerleşir. Savaş yıllarının kaotik ortamını anlatan romanda, kişiler düzlemine sinen çatışmalar yumağı, entrik kurgunun şekillenmesine yardımcı olur. Aydın-köylü/ şehir-taşra ikileminin başat göndermelerine dönüşen çatışmalar dizgesi, başkişi Ahmet Celâl'in kendisini; "*Ben Celâl Paşa'nın oğlu Ahmet, İstanbul'un en muhteşem konaklarından birinde doğup ve parıltılı hülya iklimlerine doğru kanat açıp uçtuktan sonra, kanatlarımdan biri kırılmış olarak buraya düştüm. Otuz iki yaşında bir emekli asker, bütün geleceği geride kalmış bir sakat delikanlı, şimdi burada...*" (s.67) şeklinde tanıtmayı ile başlar. Başkişi, *düştüm* dediği bu yeni mekanda, kim olduğu ve nereden geldiği ile ilgili bilgiler verirken içinde bulunduğu durumu, düşüş kavramı ile netleştirir. Heidegger'e göre düşüş, insanın şu andaki durumunu ifade ederken bu kavram romanda, Ahmet Celâl'in, kalabalık içinde "onlar" olma halini imler. (Çüçen 1997: 189). Bu açıdan Ahmet Celâl, geldiği köyde, onlar'a dönüşmemek ve monoton bir yaşamın öznesi olmamak için mücadele eder. Hatta onları kendine dönüştürmeye çalışır, fakat buna gücü yetmez. Güç yitimine uğradığını düşündüğü anlarda, geçmiş ve şimdiye ait kırılmaları ile "*sanki, kendi kendi(n)i seyreden, kendi için oynayan sessiz bir aktör*" (s.133) gibi trajik bir yaşamın öznesine dönüşür.

Ahmet Celâl, otuz iki yıllık yaşamını, bir kolunu kaybetmeden önce ve kaybettikten sonra şeklinde değerlendirirken sosyo-psikolojik yönelimlerin belirleyici olduğu dünyalık zamandaki varlığını, mekan değişimleri bağlamında konumlandırır. Birinci döneme ait yıllar, bir *Paşa oğlu* olarak dünyaya gelmesi ile başlarken o yıllar, "*İstanbul'un en muhteşem konaklarından birinde doğup ve parıltılı hülya iklimlerine doğru kanat açıp uç*"mak tadındadır. Başkişinin, *Ben* ile başlayan kimlik tanım cümlesi, *Paşa oğlu* olmak ve konakta yetişmek ayrıcalığı ile devam ederken bu söyleyiş biçimi onun, hem yüceltilmiş benlik algısını hem de benimsenmiş değerler olarak diğer insanlardan farklılığını açımalar. İnsanın kendini tanıtırken baba adı ile başlaması, yaşama sosyalleşerek katıldığı bir göstergesidir. Zira romanda, arketip düzeyinde kimliğe dahil edilen ve *Paşa* unvanı ile de bürokrat yönü vurgulanan baba, Ahmet Celâl'in sosyal yaşamına sinen değerler dizgesini yansıtmayı açısından önemlidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde yaşanacak çatışmaların çıkış noktası, belki de, başkişideki ruhsal değişimlerin neden olduğu farklılık algısından kaynaklanacaktır. İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi ile birlikte yaşanan kültürel farklılık, onun sosyalleşmesinin önünü tıkarken kendine ve başkalarına yabancılaşmasına da neden olur.

Ahmet Celâl'in yaşamındaki ikinci dönem ise, kimlik kaybı yaşadığını düşündüğü dönemdir. Zira kimlik kaybı yaşamak, kendine yabancılaşmanın en önemli göstergelerinden biridir. Bu

yabancılaşma şekli romanda, başkişinin, Birinci Dünya Savaşı'nda kaybettiği kolunun yarattığı eksiklik psikozuna dönük ifadelerinden anlaşılır. Kolu kesildikten sonra emir eri Mehmet Ali'nin davetine iştirak etmesi, yeni bir başlangıç sayılsa da bu yol/culuk, bireysel ve çevresel süreçlerin konumlandığı Ahmet Celâl'i anlam arayışına iter. Anadolu/ köy tercihinde, "dünya karşısındaki aczini ve dünyanın insan isteklerine sağır ve dilsiz kalışını" (Gündoğan 1997: 68) fark ettiğinde özne-varlık'tan, anlamsız bir dünyanın/ yaşamın, nesne-varlık'ına dönüşerek kendine yabancılaşır.

Yaşamını kaçış sendromu ile sürdüren Ahmet Celâl, bu kaçışlarını, kendinden ve başkalarından şeklinde mekân/ yer değiştirmeler boyutunda gerçekleştirir. İşgal güçlerinin İstanbul'u ele geçirmesi ile başlayan bunalımlar, işgale karşı sessiz kalışlar ile artarken o, İstanbul'u değil, emir erinin köyünü seçer. Dolayısıyla başkişide, yaşanan çevre koşullarının bir sonucu olarak ortaya çıkan kendine yabancılaşma belirtisi, kahramanın gönüllü olarak gittiği ve bir kolunu kaybettiği askerlik sonrasında doruğa ulaşır. Dönüşte artık doğup büyüdüğü yerlere dönmek istemeyen başkişi, bedensel eksikliğinin yarattığı tahribatların da etkisi ile arayış merkezli kaçışlarla yaşamına yön vermeye çalışır.

Zamanla köy halkı ile iletişim kurabileceğine, aynı mekanı paylaşabileceğine kanaat getirirse de yaşananlar, geleceğe yönelik umutlarını yok eder. Umutsuzluk, psikolojik yıkımları da beraberinde getirir. Çabalarına rağmen köy halkı ile bütünlük kuramayınca; "Nereye gideyim? Benim yerim neresidir? Kimlere doğru varayım? Beni kimler anlar? Kimler derdime deva bulur? Beni bu illetten, beni bu gurbetten kim kurtarabilir? (...) Niçin şu anda, bu genç yaşında bir derenin kenarında bir insan viranesiyim?" (s.85-86) diyerek kendini, iletişimsizliğini, yalnızlığını ve bulunduğu yeri sorgulamaya başlar:

Anlaşılmadığını düşündüğü anlarda kendine yabancılaşmak pahasına; "Onlar gibi olmak, onlar gibi giyinmek, onlar gibi yiyip içmek, onlar gibi oturup kalkmak, onların diliyle konuşmak... (...) Odamı dolduran bütün bu kitapları yakmak... Bu resimleri, bu levhâları ayaklarımın altına alıp ezmek." (s.68) gibi çaresizlik ifade eden birtakım düşüncelerle onlara yönelmek, sevgilerini kazanmak istese de; "Fakat onlar gibi nasıl düşünebilirim? Nasıl onlar gibi hissedebilirim?" (s.68) diyerek dışsal bir değişimin çözüm olamayacağını da bilir. Olay, durum ve kişilere karşı denge/ uyum sağlayamadığı için çelişkili yaklaşımlar sergileyen Ahmet Celâl, bu hali ile pasivize bir görüntü arz eder. Onun "yaban"lığı da bu aşamada başlar. Oysa aydın, sanatçılara özgü bakış açısıyla olup bitenlere bakmak ile yetinmez, farkındalık düzeyi ile başkalarından ayrılır. Diyalektik bakış açısıyla, gerçeği tek boyutlu olmaktan çıkararak sorgulayıcı bir algı niteliğine dönüştürür. Aydının görevi, düşünsel ve eylemsel görüngüsü ile hem kendi hem de içinde bulunduğu toplumun sorumluluğunu üstlenmektir. Bu açıdan, ülkenin içinde bulunduğu duruma kayıtsız kalan Anadolu köylüsünü uyarmaya, uyandırmaya çalışsa da aldığı eğitim ve okuduğu kitaplardan edindiği bilgiler Ahmet Celâl'i engeller. Türk aydını olmasına rağmen halkına Batılı fikirlerle yaklaşması, onlardan daha üstün ve kusursuz olduğunu kanıtlama çabası, kendine ve başkalarına yabancılaştığının göstergeleridir. Romanda, şimdi ve burada bir varlık olarak Ahmet Celâl'in uyumsuzluğu, geçmişte aldığı eğitim deneyimleri ile açılınırken halkı küçümsemesi, onları kendi fikirleri doğrultusunda baskı altına almaya çalışması da yabancılığının farklı belirtileri olur.

İçinde bulunduğu sosyal ortamda kabul görmeyen Ahmet Celâl, dünyaya/ mekana ait olamadığını düşündüğü anlarda ise, yurtsuzluk itkisi ile bunalıma düşer ve ben'inden uzaklaşır. Melvin Seeman, yabancılaşmanın boyutlarını/ belirtilerini; “*güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, toplumsal yabancılaşma ve bireysel yabancılaşma*” (Tolan 2005: 302) şeklinde kategorize eder. Bu boyutlardan birçoğunun başkışı Ahmet Celâl'in de varoluş durumuna sindiğini görmek mümkündür. Özellikle, toplumsal ve bireysel yabancılaşma boyutları, olumsuz psikolojisinin bir yansıması olarak belirginleşir. Geleceğe dair beklentilerini karşılayamayan ve bu nedenle karamsar ve umutsuz bir kişiliğe bürünen Ahmet Celâl, geçmişin parıltılı hülyalarını geride bırakarak şimdinin olanaksızlığında yalnızlığına gömülür.

Anadolu'ya ve insanına İstanbul'dan bir devlet yöneticisinin oğlu olarak bakmak, Ahmet Celâl'i yüzeysel gerçeklikte tutuklu bir aydın konumuna düşürür. Yaban(cı) durumuna düşmekten kurtulmak için düşün dünyasında ben'i ile uzlaş arayışına girer fakat kültürel göstergelerin farklılığı buna engel olur. Zira gerçeklerle yüzleştikçe suç, kendinde ve kendisi gibi dışardan bakanlarda bulur:

“Bunun nedeni, Türk aydını gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kitlesi için ne yaptın? (...) Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! işletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehâletin, yoksulluğun ve kütüğün elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne biçeceksin? (...) Öfkeden yumruklarımı sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey, senin kendi eserindir, senin kendi eserindir.” (s.110-111).

Anadolu insanının dünyasına dokundukça, düşündüğü gerçeklik ile yaşanan gerçeklik arasındaki soyut-somut farkını içselleştiren Ahmet Celâl, kendilik sorgulamasının alanını genişletir. Kendini merkeze alarak suçlarken; *sen* ve *senin* zamirleri ile bunların ek hallerini kullanması, hem kendisi ile ben'i arasındaki mesafeyi açar hem de *sen* merkezli olarak bütün aydınları bu suça ortak eder. Teslimiyet içerisinde kabuğuna çekilmiş köylülere uyanış çağrılarında geç kalındığını düşünür. Yoksul ve yoksunluğun pençesinde kendiliklerini yaşayamayan köy halkının da bu dünyada, kendisi gibi nesne-varlık konumunda olduğunu söyler. Fakat değişim ve dönüşüm uyarılarına -alışkanlıklarını bırakmayarak- tepkisiz kalan köy halkı ile ‘olması gereken’ iletişimi asla kuramaz. Buna rağmen köy ve köylü ile ilgili bütün olumsuzlukların eyleyenini olarak kendini/ aydını görmesi, bir kimlik açılımı şeklinde öz'e dönüşün izlerini taşır. Sorumluluk bilinci taşıyan bu tespit ve değerlendirmeler, Ahmet Celâl'de suçluluk psikolojisi yaratırken o, her zaman olduğu gibi güçsüzlüğünün de etkisi ile sorunların üzerine gitmek yerine kaçışı tercih eder. Zira kabul edilmemek kaygısı ile geldiği köy/lü'den “yaban” sendromu ile kaçması da bu yüzdendir.

Toplumsal iletişimsizlik bağlamında yalnızlık ve kimsesizlik girdabında bocaladıkça kendine olan güveni sarsılan Ahmet Celâl, sesinin yankı bulmaması karşısında kendini, “*Anadolu bozkırının ortasında bir ikinci Robinson Crusoe*” (s.108) gibi hisseder. Yalnızlık ve kimsesizliğin yarattığı kimlik bunalımı ile “*sanki her şey benim vehminden ibaret gibi*” (s.108) der. Olup-bitenlere anlam veremediği durumlarda kendine döndüğü için “*benliğindeki*

parçalanmışlığı” (Laing 1993: 19) da fark eder. İşte bu nedenlerledir ki kendine yabancılaşmış bireyin sancılarını çeker:

“Gün geçtikçe daha iyi anlıyorum: Türk "entelektüel"i, Türk aydını, Türk ülkesi denilen bu engin ve ıssız dünya içinde bir garip yalnız kişidir. Bir münzevi mi? Hayır; bir acayip yaratık demeliyim. (...) Kendi vatanı addettiği memleketin dibine doğru ilerledikçe, kendi kökünden uzaklaştığını hissediyor. Hissetmese bile etrafında hasıl olan boşluk, soğuk ve itici hava, ona her an kendi toprağından sökülmüş bir aykırı, bir acayip nebat olduğunu bildiriyor.” (s.36).

Türk aydını/ entelektüelini tanımlarken, *bir garip yalnız kişi, bir münzevi, bir acayip yaratık, bir aykırı ve bir acayip nebat* söylemlerini kullanır. Aydındaki yabancılaşmanın boyutunu gösteren bu söylemler, geçmişten gelen ve bir sorun olarak şimdiye taşınan ilgisizliğin dile getirilmesidir. Ahmet Celâl’e göre köylünün bilinçsiz ve cahil olmasının nedeni, ona uzak kalmaktır. Romanın sonunda; *“Eğer bilmiyorlarsa kabahat kimin? Kabahat, benimdir.”* (s.181) farkındalığına rağmen cehalete karşı tutarlı bir şekilde savaş açmak yerine; *“Sizi gökten melekler inse bile kurtaramaz. Çünkü, sizi evvelâ sizden, kendinizden kurtarmak lâzımdır.”* (s.150-151) der. Öç duygusuna yönelik düşmanca yaklaşımlar içeren ve başkişinin kavgaya dönük yüzünü ortaya koyan bu düşünceler; hem bir başkaldırı hem de olumsuzluklara karşı direnç göstermeyerek kendini koruma altına alan bir içgüdünün yansımalarıdır.

Çaresizliği oranında teslimiyetçi, kolay vazgeçen, sorumluluktan kaçan bir kişilik olarak Ahmet Celâl, çoğu zaman ne ve nasıl olacağını bilmeden, belirsiz bir geleceğe doğru gittiğini düşünerek eylemsiz kalır ve etkinliğini yitirdiğini düşündüğü anlarda kendine yabancılaşır. Zira roman boyunca; bunalımları, umutsuzluğu, karamsarlığı, yalnızlığı, başarısızlıkları olumsuz düşünce ve eylemleri ile Ahmet Celâl, kendine yabancı bir kimlik ve kişilik ile görüngülenirken başkaları/ çevresi tarafından da yaban olarak algılanır.

Başkalarına/ Çevreye Yaban(cı)laşmak

Sosyal bir varlık olan insanın kendine yabancılaşmasında, başkalarının/ çevrenin etkisi büyüktür. İnsanın çevresiyle başa çıkmak için; başkalarına yönelmek, başkalarına karşı bir tutum takınmak ve başkalarından uzaklaşmak şeklinde üç temel eğilimi vardır. Bunlardan ilkinde çaresizlik, ikincisinde düşmanlık ve üçüncüsünde yalıtım söz konusudur. (Horney 1993:34). Ahmet Celâl’in kişilik özelliğinde de bulunan bu üç eğilim, romandaki çatışma unsurlarının boyutlarını belirlemesi açısından önemlidir. Köye geliş ve köyde bulunuş sürecinde, ruhsal yaşamına sinen ve orada konumlanan olumsuz etkiler onu, kendine olduğu kadar kendi dışındakilere de yaban/cılaştırır: *“Burada ben, İstanbul’daki kadar azap ve işkence içindeyim. Taş, toprak, su insan, hayvan burada her şey benim aleyhimdedir. Ve bende bütün bu düşman unsurlara karşı mücadele etmek gücü yok. Durmadan eziliyorum. Durmadan eziliyorum.”* (s.80-81) dediği köyde, kendilik bilincini yaşayamadığı için çevreyi vareden bütün olgulara yabancılaşan başkişi Ahmet Celâl, artarak devam eden çatışmalar silsilesi içinde kişilerarası çözümsüzlüğün nevrotik öznesine dönüşür.

Anlamsızlıklar karşısında bocalayan ve kararsız bir insan görünümüne bürünen Ahmet Celâl, toplumsal iletişimsizlik boyutunda sürekli yalnızdır. Yaklaştıkça derinleşen bir uçurum gibi insanları birbirinden uzaklaştıran ve geleneksel yaşam biçimi ile kendilik yaşamı arasında

kopukluklar yaratan bu iletişimsizlik, Ahmet Celâl'deki yalnızlığı bir başka boyuta taşır. Bu boyut, romanda, halk ile arasındaki uyumsuzluğu gideremeyen aydının, olay ve durumlar karşısındaki 'anlamsız'lık hissini açıklarken aynı zamanda yaşanacak çatışmaların da kaçınılmazlığını belirler.

Ahmet Celâl, şehir yaşamından köy yaşamına geçtiği süreçte; *"Biliyordum ki, toprak katı ve tabiat zalimdir ve insan cinsi bozuk bir hayvandan başka bir şey değildir; biliyordum ki, insan hayvanların en kötüsü, en bayağısı ve en az sevimli olanıdır. Evet, bilhassa en az sevimli olanıdır."* (s.18) diyecek kadar insanlara karşı olumsuz tavırlar içerisindedir. Kendi türüne yabancılaşmış insanın söylemine dönüşen bu ifadeler, aslında onun aydın kimliğindeki deformasyonun bir sonucu olarak başkalarına yabancılığının göstergesidir. *"Biliyordum ki toprak katı ve tabiat zalimdir"* söyleminde, toprak ve tabiata yüklenen olumsuzluklar, insan-dünya/ mekan ilişkisindeki uyumsuzluğu açıklarken; insan-insan ilişkisindeki olumsuzluklar da kahramanın sosyalleşememesini, çevreye uyum sağlayamamasını açıklar. Hayvan, çevrenin içinde, onunla uyumlu ve onun bir parçası olarak yaşar. Bu açıdan, köylülerin/ insanların Ahmet Celâl'de hayvan çağrışımı yapması, hayvanların yaşadıkları çevreye uyumlu olmaları ile ilgilidir. Zira Ahmet Celâl'in insanlara düşmanlık içerircesine, *"cinsi bozuk bir hayvan, hayvanların en kötüsü, en bayağısı ve en az sevimli olanı"* demesi, çevreye uyumsuzluğunun ve üstünlük psikolojisinin bir yansıması şeklinde değerlendirilebilir. Güven yitimi yaşayan başkişinin çevreye yönelik biriktirdiği gizli düşmanlık, burada üst düzeye çıkarak somutlaşır ve birey-toplum düşmanlığına evrilir. Zira, köy halkını, varlık tabakasının en alt düzeyinde yer alan hayvan kategorisine indirgemek bu düşmanlığın en açık göstergesidir. Bu olumsuz varoluş durumu başkişinin ruhuna, İstanbul'un işgaline sessiz kalanların (yönetici-halk) mirası şeklinde işlemiş gibidir. Bir yönetici oğlunun Anadolu insanını bu denli olumsuzlaması, zihinlerdeki aydın profilini bir anda alt üst ederek kendi dışındakilere yabancı bir aydın görüntüsü yaratır.

Aydın, sadece belli bilgilere sahip bir kimse değil, düşünceyi bir çeşit alışkanlık haline getiren, hiçbir şeyi peşin olarak kabul etmeyen, her şeyin aslını araştıran bir şahsiyet (Kaplan 1992: 247) olarak bilinir. Oysa roman boyunca Ahmet Celâl, kimi zaman düşünmeden hareket eden kimi zaman peşin hükümlü, kimi zaman kabullenmiş, kimi zaman da olup bitenin aslını araştırmayan görüntüsü ile karşımıza çıkar. Önceden bildiğini, tanıdığını söylediği Anadolu gerçekliği ile geldiği yerdeki nesnel gerçeklik farkı, başkişinin kimliğinde konumlanan aydın yanılgısını ortaya çıkarır. Zira İstanbul yaşantısında tasavvur edilen köy ile burada yaşanan gerçeklik ona, *"bildiğimiz ile bildiğimizi sandığımız şey arasında(ki) uçurum"* (Gündoğan 1997: 69) kadar derin ve öngörülmez bir dünya sunar:

"Şimdi ne görüyorum? Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır." (s.110).

Sonradan yüzleşilen somut/ nesnel gerçeklik, başkişinin Anadolu'ya bakış açısını alt üst ederken yaşam/ dünya, anlamsızlaşır ve bir kaos ortamına dönüşür. Sömürü aracı olarak kullanılan din ve onun temsilcileri, düşman ile işbirliği yapan ağalar, emek sömürücüler ile

ahlaksız kadınların tahakkümü altına giren halk arasında farklı duyarlıkları harekete geçirmek güçlüğüne yaşıyan Ahmet Celâl, bir başka mağlubiyeti de tiranlaşan bu yüzlerden alır.

Ahmet Celâl, yetişme tarzı itibarıyla Batılı bir kültürden geldiğini sık sık hissettirir. Özellikle köylü halk ile Batı insanını karşılaştırırken okuduğu eserlerdeki halkı yüceltmesi, kendilik değerlerine yabancılaştığının bir göstergesi olduğu gibi onu, Türk aydın kimliğinden uzaklaştırarak Batılı bir aydın kimliğine büründürür. Zira, “*Bir aydının kendi halkına yabancılaşması, en başta aldığı eğitim ve etkisinde kaldığı fikir akımlarıyla ilgilidir.*” (Balcı 2002: 206). Akıldan yoksun, içgüdülerine göre yaşıyan hayvan benzetmesi ile Anadolu insanı; Fransız (Racine, Voltaire), İngiliz (Bacon, Shakespeare) ve İtalyan sanatçıların eserlerinde yer alan kurgusal insanlara yenik düşürülür. Anadolu köylülerini, “*goril sürüsü, (...) yırtıcı ve barbar bile değildiler*” (s.18) şeklinde nitelemesi açısından, Sartre’ın deyimiyle, “*insanlar arasındaki bir insan*” (Gündoğan 1997: 66) olarak Ahmet Celâl’i, kendi dışındakilere yabancı kılar.

Köye geldiği ilk günlerde kolsuz olduğunu bir övünç kaynağı olarak her fırsatta göstermeye çalışsa da kimsenin dikkatini çekmez. Oysa kolunu onlar için kaybettiğini düşündüğü için saygı bekler, fakat görmez. Bir süre sonra; emir eri Mehmet Ali’nin anasının topalladığını, Salih Ağa’nın oğullarından birinin kambur, Bekir Çavuş’un kızı Zehra’nın ise kör olduğunu öğrenir. Hatta muhtarın karısı bilinmeyen bir illet yüzünden tanınmaz haldedir. Ayrıca köyde iki meczup ve bir de cüce varken; “*Burada, sakatlık hemen herkese mahsus bir hal gibidir. (...) Bu illet ve sakatlık yuvasında ben nasıl kendimi gösterebilirim?*” (s.19) diyerek acziyet içerisinde teselli bulur. Gerçekten de burada kimsenin kimseden farkı yoktur. Neredeyse pek çoğu kendisi gibi sakat/eksiktir.

Yazar, Ahmet Celâl ile köy halkının bir kısmını fiziksel eksiklikleri ile birlikte verirken toplumun bu insanlara bakış açısını ötekileştirme boyutunda kurgular. Fiziksel eksikliklerde eşitlenen bu insanlar, ötekileştirilerek dışlanır, hor görülür, dalga geçilir, hatta tacize varan olumsuzluklara maruz bırakılır. Fiziksel eksikliği olmayanlar ise, romanda, kendiliklerini başkalarına (ağa, imam, şeyh, kraliçe gibi gücü temsil edenler) devrettikleri için ötekileşmişlerdir. Romanda dramatik aksiyonu sağlayan değerlerin görüntü seviyeleri (Korkmaz 2015: 100) açısından ülkü ve karşıdeğerler dizgesinde yer alan Ahmet Celâl ve köy halkı, farklı dünya görüşlerine sahip olsalar bile ‘değişende değişmeyen’ algıları ile benzerdirler. Köy halkının alışkanlıkları doğrultusunda yaşamaları ve dışardan gelenlere yaban gözü ile bakmalarındaki sabit fikirlilikleri ile; aydın bir tip olmasına rağmen başkışının, çevresine tek bir düşüncenin etkisi altında bakması arasında ontolojik bir benzerlik vardır. Bu açıdan roman kişilerindeki fiziksel-ruhsal eksikliklerin eşitliği, varoluşçu felsefenin “*bilinç ne ise, beden odur*” (Foulquie 1998: 76) anlayışını çağrıştıran nitelikte simgesel bir anlatıma dönüşür.

Başkışı Ahmet Celâl ile köy halkı arasında yaşanan çatışmalardan biri de yaşam tarzlarındaki farklılıklardır. Başkışının, roman boyunca köy halkından “onlar” şeklinde bahsetmesi, aralarındaki mesafenin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. “Onlar” denilerek “öteki” konumuna düşürülen köy halkı, insan yığınınına dönüşmüş bir nesne-varlık çağrışımı yaratır. Gündelik yaşam tarzlarındaki farklılıkların neden olduğu bu bakış açısı/ tanımlama, kişiler arası çatışmayı bir başka boyuta taşıırken Ahmet Celâl, eleştirilerinde daha çok onların, kendince uygun olmayan yaşam tarzlarına vurgu yapar. Köy halkından uzaklaşırken onlara benzemeyi de

kavga etmeyi de istemez, ancak insanlardan uzak durmaya karar verir. Diğer insanlarla ortak şeyleri olmadığına, onların kendisini anlamadıklarına inanır ve kendisine ait bir dünya (kitaplardan, düşlerden oluşan bir dünya) kurar. (Horney 1993: 35). Fakat nasıl ki; dışlerini fırçalaması, tıraş olması, saçlarını taraması, sürekli kitap okuması gibi en basit, en sade, en tabii hareketleri onlara, bir sirk ortasında, bir soytarının takla atışları, sıçrayışları, yuvarlanışları kadar tuhaf geliyorsa (s.21); Ahmet Celâl'e de köy halkının temizlik algısı tuhaf gelir:

"Köylülük hayatımın bir türlü katlanamadığım ve hâlâ halledemediğim en zor tarafı temizlik sorunudur... Burada suyu bulmak için her gün tâ çaya kadar gitmek gerekiyor. Çayın suyu ise akar balçıktır. Gerçi köyün içinde su yok değildir. Fakat gerek kuyunun gerek çeşmenin başı her gün sabahdan akşama kadar doludur. Abdest alan ihtiyarlar, evlerine su taşıyan kadınlar, kızlar ve akla sığmayacak derecede pis oyunlarla oynayan çocuklar hep oradadır. Bazı, çaya kadar gitmekten üşenen kadınların da çamaşırlarını çeşmenin yalağında yıkadıkları olur. Hasat mevsimlerinden sonra haftalarca her nevi hububat aynı yalakta yıkanıp ayıklanır. Hatta çok kere, yenilecek şeylerin; çocuk bezleri, kirli don ve gömleklerle bir arada çalkalandığı da olur." (s.25).

Köy kadınlarını kirli ve pis bulan Ahmet Celâl, kadınlarda/ kızlarda olması gerektiğini düşündüğü hiçbir cinsel etkileşimi de bulamaz. Bir gün kendisine hizmet eden köylü kadına: *"Emeti Kadın, sen hiç yüzünü yıkamaz mısın?"* (s.112) diye sorduğunda Emeti Kadın, *"Ay oğul, hiç vaktim olmuyor ki..."* (s.112) der. Ahmet Celâl, köy halkının her eylem ve eylemsizliğini saçma derecesinde anlamsız bulduğu gibi bu cevabı da anlamsız bulur. Ahmet Celâl'in bir başka merak konusu da köy kadınlarının/ kızlarının, kendisini görünce yüz çevirmeleri, uzak durmaya çalışmaları ya da kaçmalarıdır. Bu durumun nedenini Mehmet Ali'ye sorduğunda, romanın ana matrisini teşkil eden; *"Yabancılarınız da ondan, beyim"* (s.35) cevabını alır. Bu cevap, kahramanda dışlama/ dışlanmışlık psikolojisi yaratırken aynı zamanda onun, Anadolu kadınının yabancılara karşı geleneksel bakış açısını bilmediğinin de bir göstergesi olur. Böylece, *Paşa oğlu olmak*'lıktan *"yaban/cı"*lığa düşmüş/ dönüşmüş olmanın üzüntüsü ile bir kez daha yalnızlığa itilir.

Bir aydın olarak Ahmet Celâl'in, *"bir çanak suda bir damla zeytinyağı gibiyim. Ne karışıyorum, ne de dibe çökebiliyorum."* (s.67) söylemindeki uyumsuzluk göstergeleri, roman boyunca tutum ve davranışlarına da yansır. Halka uyum sağlayamadığı gibi *"yaban"* olduğunu da kabullen(e)mez. Yaban olmadığını; dini, tarihi ve coğrafi birlikteliklerdeki değerlerin izdüşümünde şekillenen millet bilinci ile kanıtlamaya çalışırken sorumluluklarının yarattığı bunalımlarını da dile getirmiş olur:

"Bir gün... bir gün, onlara, ispat edebilecek miyim ki, ben bir "yaban" değilim? Benim damarlarımdaki kan onların damarlarında işleyen kandır. Aynı dili söylemekteyiz. Aynı tarihi ve coğrafi yollardan, hep birlikte gelmişizdir. İspat edebilecek miyim ki, aynı Allah'ın kuluyuz! Aynı siyasi mukadderat, aynı sosyal bağlar, bizi kardeşlik, evlatlık, analık, babalık üstünde bir yakınlıkla birbirimize bağlamıştır." (s.35-36).

İnsanın başka insanlar karşısındaki yabancılığı ve bu yabancılıktan doğan bunalı (Gündoğan 1997: 67) başkişinin, varoluşsal *"seçimlerindeki sorumluluğunu üstlenmesinden"* (Sartre 2013:

687) kaynaklanır. Millet olmak bilincini dile getiren Ahmet Celâl, kendini vareden değerler dizgesi ile toplumsal değerler arasında zihinsel bir köprü kurmasına rağmen; onlar gibi düşünemediğini ve onlar gibi hissedemediğini (s.68) söylemesi, taraflar arası kültür farkından doğan çatışmaların bir ürünü olarak görülmelidir.

Ahmet Celâl, yaban/cılığını çaresizce kabullenmiş bir biçimde; “*Ben, asıl ben, bu toprağın malı olmayan ve hepsi dışarıdan gelen maddeler ve unsurlarla yoğrula yoğrula adeta sınaî, adeta kimyevî bir şey halini almış*” (s.68-69) şeklinde tanımlamasına rağmen, köy halkını da; yarınsız, umutsuz, karamsar, bitkin ve bezgin görüntüsü ile vatan, namus ve can güvenliğine karşı ilgisiz olarak tanımlar. Toplumsal değerlerin izdüşümünde şekillenen kimliğini tekrar konumlandırmak/ inşa etmek için çabaladıkça başarısız olur. Bunalımlı anlarında kırlara çıktığı günlerin birinde yerde, üzeri İngilizce yazılı Amerika’dan gelmiş bir kutu ile karşılaşır. Bulunduğu yere, kendisi gibi yaban/cı olan bu kutu ile kendisi arasında; “*Bu kutuyu buraya hangi yolcular bıraktı? Kimbilir ne zamandan beri kaldı, bilmiyorum. Fakat tuhaf bir ilgiyle eğildim, baktım adeta eski bir aşınayı görür gibi oldum. Ben bu topraklarda, işte bu teneke kutunun eşiyim.*” (s.69) diyerek bağ kurar. Ben’inden soyutlanarak kendine dışardan baktığı anlarda çevreye/ başkalarına yabancılığını duyumsayan Ahmet Celâl, yerdeki kutu ile kendisini özdeşleştirirken *eski bir aşınayı görür gibi ol(ması)*, anlamsız bir yaşamın nesne-varlık’ına döndüğü içindir. Zira Amerika’dan gelmiş, üzerinde İngilizce yazılar bulunan kutunun anlaşılabilirliği ile kendisinin bu köydeki anlaşılabilirliği aynıdır. Toplumsal iletişimsizliğin bireyselle evrildiği bu benzeşimde, varoluşçu felsefedeki dünyaya atılmış, bırakılmış, fırlatılmış insanın durumunu hatırlatan Ahmet Celâl, kendi varlığını da; düşmüş, atılmış, dışlanmış, işe yaramaz bulur. Nitekim; *Celâl Paşa’nın oğlu Ahmet*, statüsü/ sosyal kimliği ile geldiği bu mekanın öznesi olamaması da, ontolojik anlamda *düşüş* yaşadığının simgesel bir göstergesidir.

Dönemin Türk aydını ile Anadolu insanı arasındaki ilişkisizliğin yarattığı çatışma unsurlarından biri de milli bilinç/sizlik bağlamında kişilerin eylem/sizlikleridir. Aslında, “*Vatan delisi, millet divanesi*” (s.110) olan Ahmet Celâl’in, köylüler arasında böylesine yapayalnız kalmasının nedeni onlarla paylaşmadığı Kurtuluş Savaşı idealidir. (Moran 2011: 205). Ahmet Celâl, köye, vatansever bir gazi olarak geldikten sonra geride bıraktığı savaşın fiziksel ve ruhsal etkilerini sürekli hisseder. Tekrar cepheye gitmek arzusu ile yaşar, fakat bunu gerçekleştiremediği için tek umudu, cepheden gelecek olumlu haberlerdir. Savaş deneyimlerine, gazetelerden aldığı bilgilere, köye gelen Türk askerlerine vs. dayanarak ülkenin durumu ile ilgili birtakım öngörülerde bulunur. Ahmet Celâl’deki bu merak, savaşlardan hatta askerlikten bıkmış olan yerleşik halkı tedirgin eder. Mustafa Kemal’in kurtarıcı lider olarak izaha çalışılması da köylünün pek hoşuna gitmez, bilakis başkışıye güvensizlik artar. Ahmet Celâl’in ülkenin durumu ve kurtuluşu ile ilgili bütün izah ve uyarıları, köy halkı için tehlikeli bulunur. Onların korkusu, alışılmış yaşam koşullarının değiştirilmesidir. Köy halkının mutlak gerçeklik olarak öncelediği ritüellerin peşinden gitmeleri ve bu bağlamda çoğu zaman Ahmet Celâl’i yok saymalarına kadar varan alışkanlıkları, içerideki ve dışarıdaki Atatürk karşıtlarına inanmalarına neden olur. Ahmet Celâl’den ziyade Şeyh Yusuf ve halife adına kurtarıcı rolü üstlendiklerini söyleyen işgalci güçlere inanmalarının nedeni de bu yüzdendir. Türk aydınının tanımadığı ve anlayamadığı Anadolu köylüsünün psikolojisini daha iyi bilen düşman (Hayber 1993: 219), varolan/ geleneksel olanı sürdürme vaadi ile daha inandırıcı gelir. Bu açıdan halk, yaban saydıkları/ gördükleri kişinin, alışkanlık haline dönüştürdükleri gündelik yaşamlarını değiştirmek

yoluna gittiğini düşündükleri için onun değişim isteğini tehdit olarak algılar. Milli bir bilinç ile çağrı ve uyanış amacı taşıyan Ahmet Celâl, köylünün yerleşik bakış açısını bir türlü kıramaz. Uçaklardan atılan afişlerdeki ve Şeyh Yusuf'un dini referans alan sömürü söylemleri arasındaki benzerlik, halkı işgal güçlerinin tarafında tutmaya yeter. Fakat Ahmet Celâl'in temsil ettiği Türk aydını, bu tarz sömürü söylemlerinden uzak olduğu için halk arasında pek de inandırıcı bulunmaz, bilakis onun söylemleri de kendisi gibi "yaban" karşılanır.

Yazar, kahramanını buhranlar yumağı olmaktan kurtarmak için onu, köylü kızı Emine'ye aşık eder. Yazık ki aydın, halka yakınlaşmak için bulunduğu diğer teşebbüslerde olduğu gibi bunda da başarılı olamaz. Romanın sonunda düşman askerleri bütün kötülükleri ile köyü işgal ettiğinde Ahmet Celal, sevdiği kız Emine ile kaçmak isterken Emine yaralanır. Gösteriyor ki, bütün milletin başına gelen bir facia bile Türk aydınını, halkıyla birleştirmeye yetmemiştir. (Balci 2002: 208). Zira Ahmet Celal'in, yalnız geldiği köyden sevdiği kız Emine'yi de geride bırakarak yine yalnız bir şekilde gitmesi/ kaçması, halk ile birleşememenin bir göstergesi olur.

Sonuç

Her insanın kendine özgüllüğü dikkate alındığında, olay ve durumlara aynı açıdan bakmanın mümkün olmadığı aşîkârdır. Bu açıdan, sınırlı bakış açısına sahip köy halkı için Ahmet Celâl, öteledikçe, ötelenen; soyutladıkça, soyutlanan bir insan/ yaban görünümündedir. Romanda etki-tepki boyutunda gelişen olaylar dizgesi, kişiler dünyasına sinen kaos ortamının düzene dönüşmesine engel olurken ana izleği teşkil eden yaban/cı/laşma, olay örgüsüne ait unsurlara, milli bilinç ve kimlik inşası bağlamında tevarüs eder.

İdeallerin çatışmasına dönüşen romanda başkişi Ahmet Celâl, milli bilince sahip bir Türk aydını şeklinde görüngülenir. Köy halkı ise, bilinçsizlikleri/ cahillikleri ve unutulmuşlukları ile tanıtılır. Tek ideali vatanın kurtuluşu olan Ahmet Celâl ile tek ideali geçim sıkıntısı olan köy halkı arasındaki çatışma, romanın ana etimonunu teşkil eder. Dönemin/ savaş yıllarının yorgunu olan köy/ köylüler, geçim sıkıntısının vermiş olduğu kaygılarla içe dönük, varolan ile yetinen, kabuğunu kıramayan teslimiyetçi kişiliklerdir. Anadolu gerçeğini fark edemediği için insanını da tek taraflı bakış açısına indirgeyen başkişi Ahmet Celâl ise, hem kendine hem de başkalarına yabancı görüntüsü ile ön plana çıkar. Yazar, gerek başkişinin gerekse köy halkının alışkanlıklarını bir yaşam biçimi olarak gösterirken aslında, eylem ve eylemsizlikleri ile farklı dünyaların insanları olan bu kişileri, dışarıya kapalı varlık görünümünde sunması ile dikkat çeker.

KAYNAKLAR

- Balcı, Yunus (2002). Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Çüçen, A. Kadir (1997). Heidegger'de Varlık ve Zaman. Bursa: Asa Yay.
- Foulquie, Paul (1998). Varoluşunun Varoluşu. Çev. Yakup Şahan. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay.
- Gündoğan, Ali Osman (1997). Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi. İstanbul: Birey Yay.
- Hayber, Abdülkadir (1993). Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil Çatışmaları. İstanbul: MEB Yay.

TİDSAD

- Horney, Karen (1993). Ruhsal atışmalarımız. ev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yay.
- Kaplan, Mehmet (1992). Büyük Türkiye Rüyası. İstanbul: Dergâh Yay.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2008). Yaban. İstanbul: İletişim Yay.
- Korkmaz, Ramazan (2015). “Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler”. Yazınsal Okumalar. İstanbul: Kesit Yay.
- Laing R. D. (1993). Bölünmüş Benlik. ev. Selçuk elik. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Moran, Berna (2011). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat’tan A.H. Tanpınara’a. İstanbul: İletişim Yay.
- Sartre, Jean Paul (2013). Varlık ve Hiçlik. ev. Turhan Ilgaz - Gaye ankaya Eksen. İstanbul: İthaki Yay.
- Tolan, Barlas (2005). Sosyoloji. Ankara: Gazi Kitabevi Yay.